

Participia

I. Jak se participia tvoří a jaký základní význam vyjadřují (opakování)

laud-āns, nt|is (leg-ēns) part. prez. akt. AKTIVNÍ pro SOUČASNOST *chválící*
ī ia ium u depon. rovněž akt.: *sequēns* následující

laudāt-|us a um, diffūs-|us a um rozptýlený
part. perf. pas. PASIVNÍ pro PŘEDČASNOST *(po)chválený*
u depon. aktivní význam: *locūtus* promluvivší
u někt. sloves odchýlný slovesný rod, popř. časový vztah: QKS § 79, lépe N S § 228-9¹

laudāt-ūr|us a um part. fut. akt. AKTIVNÍ pro NÁSLEDNOST *hodlající ap. chválit*
respons-ūr|us a um mající odpovídat u depon. rovněž aktivní: *veritūrus* *chtějící ctít*

laud-and|us a um gerundivum PASIVNÍ pro NÁSLEDNOST *mající být (po)chválen*
leg-end|us a um ~ part. fut. pas. *mající být (pře)čten*
u depon. **pasivní**: *reverendus* *mající být ctěn, ctihodný*

Gerundivum je v přehledu pro úplnost; bude mu věnována samostatná lekce.

K participiím na *-uriēns* viz pozn. před překladovou možností 3). Také adjektiva na *-cundus* a *-bundus* (*īrācundus, laetābundus, moribundus*) je lépe hledat ve slovníku.

Participia pokládáme za jmenné tvary slovesa, tj. vyjadřují děj ztvárněný jako přídavné/podstatné jméno. Gramatická tradice od helénismu do počátků novověku v nich viděla zvláštní druh slov na pomezí jmen a sloves (→ *parti-cipium*, slovo *částečně* slovesné a *částečně* jmenné). Tímto dvojakým charakterem jsou dány široké možnosti použití.

!Výše uvedené překlady jsou tabulkové, jen pro orientaci!

II. Jakými způsoby se participia zapojují do vět a jak je překládáme

1), 2) ... – čísla překladových možností pro závěrečné cvičení

A. v přívlastku nebo zpodstatnělá

Pro tyto funkce lze mnohdy vystačit s **tabulkovými překlady** adjektivní povahy (1), ale navíc se hodí – zejména je-li participium rozvíto dalšími větnými členy – rozvést participium do **vedlejší věty vztahné** (2):

- 1) *chválící*
2) → **ten, který/kdo** *chválí / chválil / bude chválit* podle času verba finita
1) *pochválený // -é*
2) → **ten, který/kdo** *byl pochválen // to, co bylo pochváleno*
1) *hodlající/mající chválit*
2) → **ten, který/kdo** *má / hodlá / chystá se / bude chválit*

annō praetereuntī/praeteritō/sequentī/futūrō/ineuntī/inceptō :

v roce

fōns saliēns in vītam aeternam putovní citát : *tryskající*

iūdex ventūrus : *soudce, který má přijít / přijde*

¹ Důvody jsou většinou významové. Např. *praeteritus* : *minulý* (akt.) proto, že u *eō* je pasivum stěží myslitelné ("být jít"); *solitus* : *zvyklý / máje ve zvyku* (akt., přít.) je u semideponencia a vychází z préteritoprézentního „navykl si „□ má ve zvyku“.

... *et vītam ventūrī saeculī* (odkud?): (a život věku, „který má přijít“)
solemniter professus : („slavně vyznavší“) *ten, kdo složil slavné sliby*²
terrestrī nāvālīque pugnā certāre parātus : připraven(ý) utkat se v

*K participiím na **-uriēns**: Pomocí **-uriō** 4 se ze supinového kmene tvoří slovesa zvaná úsilná (významově i formou souvisejí s participiím fut. akt.), která vyjadřují tíhnutí k něčemu:

- *ēs-urit* : (od *edō...ēsum* „jedl by“) *má hlad*, **ēsuriētēs** : *hladovějící*:
srov. *ēsuriētēs implēvit bonīs et dīvitēs dīmīsīt inānēs* (odkud?):
- *part-urit* (od *pariō...partum* „rodila by“) *pracuje k porodu*, **parturiētēs** : *nastávající rodička*.
- **abīturīētēs** (od *abeō...abītum* „chystající se odejít“) *abiturienti*: pův. studenti dokončující studium, později mateno s absolventy, až zaniklo.
- **nupturiētēs** (hodlající slavit svatbu) : *kdo se připravují na (svátost) manželství*

K některým takovým participiím ani sloveso neexistuje (**abīturiō*) nebo se užívá jen vzácně ([?]*nupturiō* od *nūbō...nuptum*³).

Je lépe hledat je ve slovníku, pokud se v něm najdou.

Pro překlad zpodstatněných participií se někdy nabízí **substantivum** (leckdy i ve slovníku):

- 3) *pactum* : („přiklepnuté“, *dohodnuté*) *dohoda, smlouva*
sapientēs : („chápaní“) *mudrci, moudří*
paenitēs : („kdo se kaje“) *kající, penitent*
(pl. neuter) *nāscētia; ācta; revēlāns futūra* :
(„věci rodící se“; „věci vykonané“; *odhalující „věci budoucí“*)
zárodky; skutky; odhalující budoucnost
subditus : *poddaný*
Pater, Nātus ac Flāmen : (*Otec*, „Narozený“ a *Vanutí*) *Otec, Syn a Duch*

(B. jako součást verba finita)

Při takovém užití se participium kombinuje s příslušným tvarem pomocného slovesa *esse*. Děje se tak

a. v běžné konjugaci

Takto se systémově využívá jen part. perf. pas. Překládáme **celý tvar**, nikoli participium zvlášť:

- 4) *laudātus sum* : **!nikoli pochválen jsem**⁴
eram :
erō :
sim :
essem :
locūtus est : **!nikoli jest/byl promluven**
locūtī erant :
nātus est : **! nikoli narozen jest**

Sem patří i tvoření některých infinitivů (viz přísl. lekci):

laudāt-us/um/ī/ōs/ās/a esse :

b. v konjugaci opisné

V pozdní latině se takto objevuje i part. prez. akt.; pak je obvykle překládáme možností 4):

erat sedēs : („byl sedící“) *seděl*, tj. jako *sedēbat*

² Máme české přejaté substantivum *profes*, ale to lze stěží rozvíjet: ^x*slavně profes*, ^{??}*slavný profes*.

³ Ke kořenému slovesu srov. hexamet *Bella gerant alī – tū, fēlīx Austria, nūbe* :

⁴ V latině pozdní a středověké se *laudātus sum* přehodnocovalo v prezens a časy perfektního systému se posouvaly: *laudātus fūī* ind. perf., *fueram* ind. plpf., *fuerō* ind. fut. II. ap., zejména pak konjunktivy *laudātus fuissem* konj. plpf. Toto posouvání však bylo málokdy zcela systematické, takže výše zavržený překlad lze sice někdy použít, ale až po důkladném zvážení, jak se v překládaném textu zachází s vyjadřováním času.

Budoucí participia – part. fut. akt. a gerundivum čili part. fut. pas. – vnášejí do vyjádření různě silný modální prvek: co se má/musí, co někdo hodlá / chystá se dělat (někdy prostě budoucst: co bude dělat / udělá):

- 5) *laudātūrus sum* : *chystám se chválit, mám chválit, pochválím*
tū quī ventūrus es :
laudātūrus eram :
pugnandum erit (viz později o gerundivu v přísudku) : *bude zapotřebí bojovat*

! C. jako příslovečné určení nebo doplněk

Taková užití vyjadřují děj/stav pojatý jako **okolnost** k ději/stavu vyjádřenému verbem finitem – neboli **vedlejší děj/stav**. Překladových možností je tu nejvíc.

- 6) některou z **vedlejších vět příslovečných**

- 6a) *když / až // poté co* (časová)

surgēns exclāmāvit : *když vstával, zvolal*
dōna tua accipiēns benedīcet tibi : *až tvé dary,*
certiōrem factus de eius morte Rōmam properāvit : *poté co byl zpraven,*
certiōrem factus de eius morte Rōmam properābit : *až / poté co bude zpraven,*

- 6b) *protože/neboť* (příčinná)⁵

Deus ēns, potes omnia :

- 6c) *přestože*⁶ (připustková)

rīsum cohibēre cupiēns nōn potuī : *přestože jsem hodně chtěl, nedokázal jsem ovládnout smích*
Deus ēns, hominem induistī :, *vzal jsi na sebe*

Pozn. Volba mezi *protože* a *přestože* je věcí hodnocení, zda uvedená okolnost je se základním tvrzením ve shodě a jeví se jako jeho příčina (*protože*), anebo naopak je s ním překvapivě v neshodě (*přestože*). Srov. v LS *cum causāle* × *cum adversātivum*.

- 6d) *jestliže / -li* (podmínková)

Pozn. Tato možnost se někdy nabízí u ablativu absolutního (později). U participia stojícího samostatně nemusí být jasné, je-li užito jako zpodstatnělé (*ten, který* ...), nebo jako doplněk s platností podmínky. Rozlišování je zhruba takovéto:

- a. Tam, kde participium pravděpodobně obnáší výběr, využijeme překladovou možnost 2:

mūtātīōnī annuentēs adhortāre; eandem nōlentēs persuāde
: *ty, kdo se změnou souhlasí, povzbud'; ty, kdo ji nechťejí, přesvědč*

- b. Tam, kde je z kontextu zřejmé, že vybírat nelze, volíme překladovou možnost 6d:

abbatem adī, nōlentem persuāde : *obrat' se na opata; toho, který nechce, nebude-li chtít, přesvědč ho*

- 6e) *tím, že* (vyjadřující PU prostředku)

tacentēs clāmant : *tím, že mlčí, volají*

- 6f) *jak / že (by)* (doplňková)

Domine, quando tē vīdimus ēsurientem? :, *jak hladoviš / že bys hladověl?*

⁵ Tradičně se hodnotí *protože* jako podřadící spojka (uvádějící větu vedlejší: *Dám ti to, protože jsi byl na mě hodný // Protože jsi byl na mě hodný, dám ti to*), *neboť* jako souřadící spojka (stojí mezi hlavními větami, takže nemůže stát na začátku souvětí: *Dám ti to, neboť jsi byl na mě hodný // ⁸Neboť jsi byl na mě hodný, dám ti to*). V přehledu jsou uvedeny jako možnosti překladu, které si konkurují.

⁶ a další synonymní spojky připustkové: *i když, třebaže, jakkoli* ...

7) **přísluvečnými určeními v předložkovém pádu** (výjimečně: instrumentál bez předl.)
Jeich jádrem je název děje (*chvála, večere*) nebo podstatné jméno slovesné (*chválení* pro souč. × *přečtení* pro předč.).

7a) *při / za // po // před* (časové)

cēnantēs cantum audiēbant : („když večereli“) *při večeri*

semper grātiās agentēs abībant : *za stálého děkování*

librum confectus otīō dulcī sē dēdidit

: („poté co dokončil knihu“) *po dokončení knihy*

librum iterum ēditūrus nōnnūlla mūtāvit :

: („když hodlal znovu vydat“) *před novým vydáním knihy ledacos změnil*

7b) *pro / kvůli / z* (příčinné)

aegrōtāns āfuit : („když/protože byl nemocný“) *pro nemoc*

timēns fūgit : („když/protože se bál“) *ze strachu*

7c) *přes* (připustkové)

aegrōtāns vēnit („(i) *když/přestože*) *přes svou nemoc*

K rozlišení příčiny a připustky viz pozn. pod možností 6c.

7d) *s* (časová nebo blíže nespecifikova(tel)ná průvodní okolnost)

abiit maledīcēns : *odešel s klením*

7e) instrumentálem:

tacentēs clāmant : *svým mlčením volají*

8) **příslovcem** (je-li k dispozici)

adōrābat genūflectēns : *adoroval vkleče*; *tacēns stābat* : *stál mlčky*

9) **přechodníkem**

chvále, pochváliv, hodlaje (po)chválit

Přestože tato možnost se zdá být latinským participiím nejbliž (přechodníky bývají jednoslovné, nespecifikují druh okolnosti), raději ji **nepoužíváme, zvláště pokud české přechodníky neovládáme**; vznikají vyjádření archaická, nejasná, komická apod. Příčinou je, že v dnešní češtině jsou přechodníky prostředek už zcela okrajový, kdežto v latině vždy patřila participia k prostředkům užívaným hojně.

10) **další větou stejného postavení** (obv. další hlavní větou)

Děje VF a participia tím podáme jako rovnocenné:

- při part. prez. akt. vyjádříme nedokonavými slovesy děje probíhající **současně**,
- při part. perf. pas. dokonavými slovesy děje **po sobě jdoucí**

Spojku volíme podle vyrozumívaného vztahu: častěji je souladný -> slučovací *a*, někdy je v protikladu -> odporovací *ale*.

současně: *librum aperiēns invēnit locum illum* : knihu **otevřel a** našel ono místo

librum perscrutāns nihil invēnit : knihu **prozkoumal, ale** nic nenašel

předčasně: *plurimos Grecorum nobiles captos ad regem adducunt* VincPrag AnnBohemorum

: většinu („zajatých“) urozených Řeků **zajmou a** přivedou před krále⁷

Pozn. Participia ve všech svých funkcích mohou být rozvíta – příslovcem, předmětem, vedlejší větou aj.:

bene pugnāns cecidit : *bojoval dobře, a/ale padl*

invēnī eum legentem librum quendam :

Quod tibi dīcō sciēns quia nōn sufficit : *To ti říkám, přestože vím, že to nestačí*

vespere profectī, māne Rōmam vēnimus : *večer jsme vyrazili a ráno*

⁷ Tzv. prézens historický.

Sententiae ad exercendum
(ob materiae indolem non Latinae tantum)

A. Cvičení v českém vyjadřování

Přechodníkovou vazbu nebo vazbu s přičestím vyjádřete

- a) vedlejší větou (jako v možnosti 6, popř. 2),
- b) předložkovou vazbou (jako v možnosti 7),
- c) hlavní větou (jako v možnosti 10).

Pozn. Zadání dává příležitost uvědomit si, že zejména některé přechodníky už nám dnes znějí cize.

1. Sedíc v křesle, vyprávěla.
2. Usednuvše do křesel, začali rokovat.
3. Přišed domů, rozsvítil světlo.
4. Neznaje heslo, nemohl se zalogovat.
5. Své prosby pronášel kleče.
6. Jdouce kolem dveří kostela, smekali.
7. Zápase s evidentně silnějším soupeřem, podlehl.
8. Vyváděn z kostela, hrozil pěstí.
9. Svlékajíc kabát, upustila rukavičku.
10. Svlekši kabát, pohlédla do zrcadla.
11. Opouštěli jsme sál uneseni jeho hrou.
12. Chlapec utekl pláče.

B. Cvičení v překladových možnostech

Vyzkoušejte vždy zejména všechny možnosti dané čísly v kurzivě, která odkazují na výklad. V některých případech lze uvažovat i o dalších možnostech.

- 1 Verbum crucis pereuntibus² stultitia est. 1C 1,18
- 2 Multitudinis autem credentium^{1/3} erat⁸ cor unum et anima una. Act 4,32
- 3 Et tunc videbunt Filium hominis venientem^{2/6f} in nubibus. Mc 13,26
- 4 Regem venturum² Dominum, venite adoremus.⁹ LH Ordinarium - AntInvitAdvI
- 5 Quare tacens^{8/6e} consumor? Iob 13,19
- 6 Subvenite oppresso^{3/2}. Is 1,17
- 7 Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens^{2/6b} pactum³ et misericordiam diligentibus¹⁰ se. Deut 7,9
- 8 Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi⁵ erant qui crediderant in eum. Io 7, 39
- 9 Corporis oculi lucem videntes^{6e} illustrantur. IoChrysHom6 = LH - AltFerVIpostCin
- 10 Invenietis infantem³ pannis involutum¹. L 2,12
- 11 Quid sum, miser, tunc dicturus?⁵ / quem patronum rogaturus?⁵ sekv. Dies irae
- 12 Suscitatus^{6a/7a/10} a mortuis, semper vivit et orat pro nobis. podle LH Inst 4 (in fine)
- 13 Intacta^{6c/1}, nesciens^{6c/1/10} virum, / Verbo concepit Filium. h. A solis ortus cardine, LaudNat
- 14 [Communicantes¹] „Amen“ respondent concelebranti³ sibi dicenti ^{2/6a}: „Corpus et Sanguis Christi“. MR Inst 206
- 15 Passionem iam subiturus^{6a/7a}, videns^{6a/7a/10} Ierusalem, flevit super eam. LH PrecesVespIDomPalm
- 16 Media nocte Paulus et Silas orantes^{7e} laudabant Deum. podle Act 16,25
- 17 Deus autem non faciet vindictam¹¹ electorum³ suorum clamantium^{1/6a/6b/6d} ad se die ac nocte? L 18,7

⁸ genitiv + esse tu má platnost dativu + esse

⁹ Jako v refrénu známé vánoční písně, Kancionál, č. 219: jakoby dvojí verbum finitum ve větě (probereme později při konjunktivech). Překlad: *pojd'te, klanějme se*.

¹⁰ pozor také na rozpoznání a překlad pádu

¹¹ *facere vindictam* zde: zjednat právo